

SAR SAL?
aneb
ROMOVÉ A GÁDŽOVÉ

Autoři: Barbora Kadlecová, Kryštof Kolíbal, Kryštof Bouřil, Vincent Didunyk, Mariana Lulu Issa,
Ráchel Šulmanová, Jakub Nekvasil

Vedoucí práce: MgA. Magdaléna Bartáková, Bc. Daniel Pražák, Mgr. Kateřina Hupaková

Přírodní škola, Praha 2018

Poděkování

nezisková organizace Tosara, z. s. – za poskytnutí všech důležitých informací o Ploužnici a místní situaci, za uvedení mezi děti a možnost účasti na jednom z jejich programů, které v Ploužnici jednou do měsíce pořádají pro děti

manželé Šveňhovi – za poskytnutí prostor pro naše aktivity, za zapůjčení náradí a mnoho dalšího a za moc vstřícný přístup k našemu projektu i k nám

město Ploužnice a pan starosta Miloš Tito – za umožnění provedení celého projektu, povolení stavby místa na hraní a skákání a za možnost pobývat v Ploužnici ve srubu patřícím městu

všechny děti, které se účastnily našich programů a jejich rodiče – za otevřenost, ochotu, aktivnost, nadšení a podkrytí rodinných příběhů

Mgr. Máša Bořkovcová – za uvedení do kontextu romství, romštiny, situace Romů dnes i v průběhu historie, přístup k Romům ve školách a mnoho dalších

paní Irena Eliášová – za poskytnutí mnoha informací o jejím životě a romské kultuře, Romech a literární tvorbě romských autorů, za její čas, který nám věnovala a za skvělou divadelní scénku

pan Vatrtr – za zapůjčení palet

Obsah

1. Úvod	1
2. Cíle	2
3. Postup práce	3
3.1 Příprava	3
3.2 Práce v terénu – Ploužnice (Ralsko).....	3
4. Výsledky a výstupy práce.....	5
4.1 Prostor pro parkour, hraní a skákání.....	5
4.2 Setkání s Irenou Eliášovou	6
4.3 Divadelní vystoupení.....	6
4.4 Romipen v Ploužnici našima očima	7
5. Závěr.....	10
6. Literatura a zdroje	11
Přílohy	12
Příloha 1: Příhody z naší práce.....	12
Příloha 2: Scénář divadelní hry	13
Příloha 3: Volný přepis zápisků z rozhovoru s Irenou Eliášovou	15

1. Úvod

V rámci letošního školního projektu Expedice jsme se rozhodli věnovat tématu romství, romské kultuře a situaci dnešních Romů. Naskytla se nám možnost spolupracovat s nevládní neziskovou organizací Tosara, která se od roku 2005 zaměřuje na volnočasové a vzdělávací aktivity pro děti, mládež a rodiny žijící v sociálně znevýhodněném prostředí¹. Tato organizace se věnuje i dětem ve vyloučené lokalitě v obci Ploužnice (Ralsko), kam jsme se rozhodli jet právě v rámci Expedice.

Rozhodli jsme se připravit sadu volnočasových aktivit (se zvláštním důrazem na parkour)², které budeme dětem v Ploužnici nabízet, pokud budou mít zájem. Celé naše počínání bylo založeno na naprosté dobrovolnosti samotných dětí – tedy děti ať přijdou, pokud přijít chtějí. Budou u nás vítáni a rádi s nimi strávíme nějaký čas a provedeme některou z aktivit, pokud do ní budou mít chuť. Při přípravě jsme si proto dělali velké obavy, zda budou za námi místní děti chodit a jestli je budou naše aktivity bavit. Naštěstí se ukázalo, že naše obavy byly v případě ploužnických dětí zcela mylné.

Nejen že děti za námi chodily a aktivity je bavily, ale podařilo se společně vytvořit příjemné místo na parkour, hraní a trávení volného času obecně a na závěr také krátké divadlo o problémech Romů ve škole a moudrosti jejich prarodičů. Také jsem se setkali s významnou spisovatelkou romského původu Irenou Eliášovou, která pobývá v Ploužnici a která nám napsala scénář pro výše zmíněnou divadelní hru, a okusili trochu ze života ve vyloučené lokalitě, ze životních situací Romů a romské kultury (tzv. romipen).

---

¹ přejato z oficiálních stránek organizace Tosara: <http://tosara.cz/o-nas/profil/>

² více v kapitole Cíle či Postup práce

2. Cíle

Hlavním cílem bylo setkat se s novými lidmi z jiného prostředí, poznat odlišnou kulturu a společně tvořit s dětmi z Ploužnice (Ralsko). Dílčí cíle naší práce jsou uvedeny níže.

- poznání romské kultury a života dnešních Romů
  - stav romštiny v Ploužnici (včetně romského etnolektu češtiny)
  - životní příběhy, zkušenosti, moudra
  - zvyky, tradice
- odpolední programy pro děti z Ploužnice (sportovní a výtvarné aktivity)
- secvičení krátkého vystoupení s dětmi z Ploužnice a zahrání pro veřejnost
- vytvoření prostoru na hraní a skákání (stylově blízké parkourovému hřišti)

3. Postup práce

3.1 Příprava

Prostřednictvím kontaktů našich učitelů jsme se seznámili s nevládní neziskovou organizací Tosara, která nám kromě mnoha informací o situaci v této lokalitě zprostředkovala také kontakt s lidmi z Ploužnice a zajistila vřelé přijetí ze strany místních.

V rámci přípravy naší práce jsme se seznámili s historií Romů, problematikou romského etnolektu češtiny, několika příběhy Romů a prací starších expedičních skupin, které se věnovaly podobnému tématu. Navštívila nás romistka Máša Bořkovcová, která si s námi povídala o romštině, učila nás základní fráze, rozebírala s námi aktuální situaci Romů nejen ve školství, problematiku sociálního vyloučení a také jsme se dotkli tématu historie Romů, zvláště 20. století. Na závěr příprav jsme se setkali s Janou Rejžkovou a Marií Veselou z neziskové organizace Tosara, které nám vyprávěly o aktuální situaci v Ploužnici (obec, kde jsme se chystali projekt realizovat). My jsme jim představili naše plány a společně probrali vše ohledně Ploužnice a jejích obyvatel.

Připravovali jsme také parkourový workshop, setkání s romskou spisovatelkou Irenou Eliášovou, která nyní pobývá v Ploužnici, volnočasové aktivity, které chceme s dětmi provádět, a zakončení aktivit - krátké vystoupení pro veřejnost.

V sobotu 2. června jsme se spolu s neziskovou organizací Tosara vydali přímo do Ploužnice na jeden z programů, který pracovníce z Tosary v Ploužnici pravidelně pořádají. Díky němu jsme se pár dní dopředu mohli seznámit s místními dětmi a situací v lokalitě, do níž jsme se chystali.

3.2 Práce v terénu – Ploužnice (Ralsko)

V Ploužnici jsme byli celkem 8 dní v průběhu dvou týdnů školního projektu Expedice, který trval od 4. do 15. června 2018. Po celou dobu probíhaly rozličné aktivity, prostřednictvím kterých jsme se chtěli seznámit s místními obyvateli (hlavně dětmi), poznat jejich životní situaci a také prozkoumat některé aspekty romské kultury. Na závěr našeho pobytu v Ploužnici proběhla krátká divadelní scénka, kterou pro nás studenty a děti z Ploužnice napsala romská spisovatelka Irena Eliášová.

Během dopoledne probíhala příprava aktivit, stavba a příprava vhodného místa na parkourový workshop, čtení životních příběhů Romů a reflexe předchozího dne. Výjimkou bylo pondělí ve druhém týdnu, kdy jsme se dopoledne opět setkali se spisovatelkou Irenou Eliášovou a ona nám věnovala dvě varianty scénářů na divadlo, které nám napsala. Odpoledne pak probíhaly různé aktivity.

Jedna část skupiny se věnovala převážně tvůrčím a výtvarným aktivitám, které se konaly na místním fotbalovém hřišti nebo v zázemí klubovny, která se nachází také na území tohoto hřiště. Druhá část se věnovala parkouru a tvoření vhodného prostoru pro parkourový workshop, který bude moct být v Ploužnici ponechán a využíván i jako místo na hraní pro menší děti (např.: díky pískovišti).

1. týden	ODPOLEDNÍ VOLNOČASOVÉ AKTIVITY	PARKOUROVÝ WORKSHOP
ÚTERÝ	seznámení s dětmi, tvorba masek, vybíjená, pohybová hra samuraj, pantomima	seznámení s dětmi, zjištění jejich dovedností, lokace pneumatik
STŘEDA	pohybová hra samuraj, kroužek – představení se, pantomima, malé holky zpívaly své oblíbené písně, návštěva rozestavěného hřiště	kroužek, domluva se starostou, výběr místa pro hřiště, dopravení pneumatik a zakopání tří z nich
ČTVRTEK	gymnastické stupy, pantomima, zpěv a tancování – místní děti nám ukazovaly, co umí	zavěšení hrazdy, dovoz palet, asanace pískoviště, dovoz písku
PÁTEK	setkání s Irenou Eliášovou	setkání s Irenou Eliášovou, nátěr

2. týden	ODPOLEDNÍ VOLNOČASOVÉ AKTIVITY	PARKOUROVÝ WORKSHOP
PONDĚLÍ	návštěva místního kroužku (zumba, hip hop, romské tradiční tance), první zkouška divadla	instalace palet, workshop salt do písku
ÚTERÝ	šití sukni, nacvičování divadla	další trénink a workshopy, nátěr pneumatik na hřišti
STŘEDA	generální zkouška divadla, vystoupení	detailní úpravy, zakopání poslední pneumatiky
ČVRTEK	tvorba masek, zpívání, loučení	trénink backflipu o strom

Společně jsme pak nacvičili krátkou scénku z pera Ireny Eliášové, která se věnuje běžným problémům romských dětí ve školách.

Zabývali jsme se také Romy, se kterými jsme se v Plouznici setkali, jejich kulturou – moudry a příslovími, jazykem, tancem, hudbou, životními příběhy a sny. Chtěli jsme zjistit rozšířenost používání romštiny (v jaké míře je aktivně či pasivně používána), jak moc bude zde pro nás výrazný romský etnolekt češtiny a jaké mají zdejší Romové možnosti a vyhlídky do budoucna.

Tyto informace jsme zjišťovali díky aktivitám, ale i díky mnoha rozhovorům s dětmi a někdy i dospělými, které často byly zcela neplánované, jen tak něco padlo mezi řeči. Proto nemůžeme zcela popsat postup zjišťování informací ke zmíněným tématům. Většinou to bylo náhodou anebo stálo zjišťování velké úsilí z naší strany a otevření se ze strany Romů, což samozřejmě nenastalo vždy.

Prostor pro parkourový workshop

Nápad na hřiště vznikl spontánně, a i přes veškeré přípravy nebylo možné zachovat všechny parametry a prvky, které jsme si původně představovali. Vzhledem k nízkému rozpočtu a přepravě jsme po materiálech pátrali v okolí a povedlo se nám získat pneumatiky různých velikostí z blízkého letiště a zapůjčit si palety s hrazdou od místních obyvatel. Místo na hřiště nebylo jednoduché najít, ale po schůzce se starostou jsme se shodli na místě bývalého hřiště mezi panelovými domy, na kterém se nacházelo zarostlé pískoviště a dvě už zakopané pneumatiky. Umístění pneumatik jsme odhadovali podle druhu technik, které jsme na nich chtěli trénovat. Pískoviště jsme vyčistili a navozili do něj písek za pomoci pana správce a nákladního auta. Hrazdu jsme po pár úpravách připevnili mezi dva stromy a změkčili dopad pod ní pískem.

Nácvik divadla

Během páteční debaty s paní Eliášovou nás napadlo, zda by nám nemohla právě ona napsat hru pro romské děti. Paní Eliášová naší prosbě vyhověla a během víkendu hru napsala, pojmenovala ji „My jsme tady doma“. Scénář celé hry je možné nalézt na konci této práce v příloze.

V pondělí druhého týdne jsme se pokusili o rozdělení rolí, což se posléze ukázalo jako úspěšné. Dále jsme zkoušeli, jak děti hrají a byli jsme příjemně překvapeni. Snažily se a poslouchaly. Z jejich spontánních reakcí bylo znát, že se většina dětí s příběhem a tématem hry ztotožňuje.

Další den jsme cvičili celé divadlo a doladřovali repliky, role i obsazení. Chyběl bohužel jeden z hlavních romských herců, který byl obsazen do role otce. Pracovali jsme převážně s menšími dětmi, které chodily na program zcela dobrovolně a mohlo se kdykoli stát, že se dítě na představení neobjeví. Tak jsme dospěli k tomu, že se každý z nás naučí jednu roli v divadelní hře a v případě, že dítě na představení nedorazí, odehraje jeho roli.

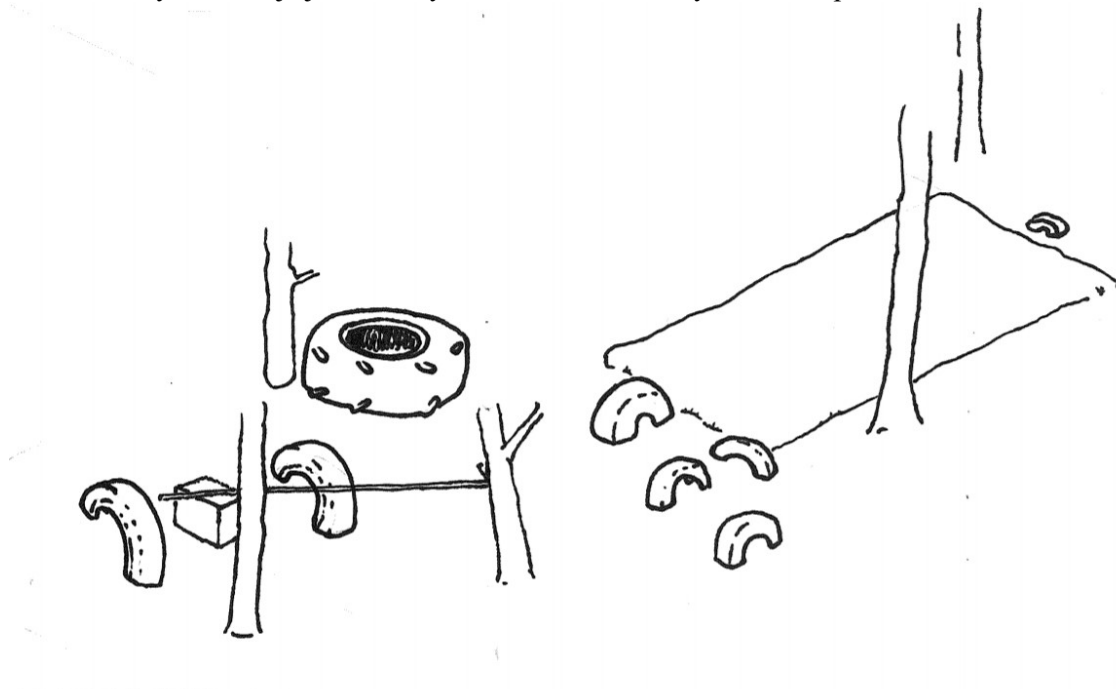
Ve středu se před představením konala generální zkouška, na kterou dorazili všichni místní herci. Děti pracovaly výborně. Před představením bylo nejdůležitější děti podpořit a přemluvit k hraní, protože se hodně styděly. Děti hodně rády improvizovaly a na zkouškách se předváděly. Z divadla byly nadšené.

4. Výsledky a výstupy práce

V průběhu naší téměř čtrnáctidenní práce jsme se věnovali především životu Romů a romské kultuře, ale také životu Gádžů³ a hlavně všem dětem ve vyloučené lokalitě, jak je tato oblast v obci Ploužnice u Mimoně nazývána. Překvapivě rychle jsme se seznámili s místními lidmi, hlavně s dětmi ale i dospělými, trochu jsme ochutnali z těžkostí i radostí v životě Romů v Ploužnici a také nahlédli do situace všech obyvatel vyloučené lokality obecně. Podařilo se nám vytvořit prostor pro parkurový workshop a samotný workshop i uskutečnit. Prostor je nyní využíván nejen na skákání, ale i obyčejné hraní menších dětí a povídání dospělých. Společně s dětmi z Ploužnice jsme nacvičili scénku o problémech Romů ve škole a zahráli ji před širokou veřejností. Scénka byla z pera Ireny Eliášové, romské spisovatelky, se kterou jsme se setkali a provedli rozhovor. Zkusili jsme si romské tradiční tance, učili se romské písničky, zjistili různé životní příběhy místních obyvatel a sny o budoucnosti, které naši přátelé z Ploužnice mají.

4.1 Prostor pro parkour, hraní a skákání

Poblíž jedné z bytovek v obci Ploužnice (Ralsko) jsme vytvořili prostor pro parkour, hraní a skákání. Níže uvedený obrázek je jednoduchým schématem námi vytvořeného prostoru.

Námi umístěné prvky jsou:

7x pneumatiky různých velikostí zapuštěné do země

1x velká přesuvná pneumatika položená na bok

1x hrázda upevněná mezi stromy

1x přesuvná svázaná bedna z palet

1x pískové doskočiště 3x2m

Během práce jsme přilákali různé přihlížejíci z okolních domů, od kterých jsme se snažili dozvědět jejich názor na naši práci. Setkali jsme se především s kladnými reakcemi, ale samozřejmě, že se

---

³ Gádžo (nerom) je výraz pro člověka, který není Rom.

vyskytovaly i obavy o bezpečí dětí či stížnosti na hluk. Proto jsme se snažili vyjít oběma stranám vstříc a snížili počet pneumatik, které měly být použity a po ukončení workshopu sundali hrazdu a odklidili palety. Pneumatiky jsme na přání místních obyvatel natřeli na zeleno, žluto a červeno. Později při zbežných pohledech na místo jsme si všimli jak dovádějících dětí, tak maminek s kávou využívajících pneumatiky jako stoleček a sedátka při hlídání menších dětí.

4.2 Setkání s Irenou Eliášovou

„Napsat knihu – to byl můj největší sen a taky je to můj malý protest vůči těm, kteří o nás Romech mluví jen negativně a vidí nás ve velmi špatném světle. Vlastně jsem tím prokázala hodně velký kus odvahy! Já jsem Vám, čtenářům, dala nahlédnout do svého nitra – tam, kam každého jen tak nepustíme. Jenže jsem to udělala docela ráda, už jen proto, abyste pochopili, že všichni lidé na této planetě jsou si rovni.“

„Někdo moudrý řekl: Kniha je okno do duše. Tak já otvírám své okno a přeji si, abyste to okno nezavírali, ale nechali ho otevřené dokořán...“

Irena Eliášová (Naše osada)

Dnes významná spisovatelka Irena Eliášová se narodila 3. května na jihozápadním Slovensku. V jejích deseti letech se odtamtud rodina přestěhovala (z obce Nová Delina) do Chrastav u Liberce. Do základní školy chodila částečně na Slovensku a částečně v Čechách. Bylo to kvůli každoročnímu odjíždění rodičů z domovského Slovenska do Čech za prací (od jara do podzimu). Na základní škole psala povídky a o přestávkách je četla spolužákům. V Liberci žila dlouhých 30 let jako dělnice. Dnes žije v Plouznici se svým manželem.

Od mala psala různé říkanky a povídky, ale nevěnovala se jen literatuře, v roce 1993 například založila dětský soubor romských písní a tanců. Psaní se pořádně začala věnovat až když její děti osamostatněly. Napsala např. knihu *Naše osada*, povídku *Slunce zapadá už ráno*, pohádku *Chci se vrátit do pohádky* nebo román, který by měl vbrzku vyjít *Oheň přestal plápat*. Hodně o sobě dala vědět, když roku 2007 byla oceněna Obcí spisovatelů v literární výzvě na téma Cikáni-Romové za ukázkou z díla *Naše osada* (ve které popisuje své dětství). Současně přispívá do Libereckého deníku, do čtvrtletníku *Světlik* a do časopisu *Kereka*, ve kterém je také redaktorkou.

(z webových stránek: www.romea.cz, https://cs.wikipedia.org/wiki/Irena_Eliášová, www.pametnaroda.cz)

V pátek prvního týdne nás navštívila a provedli jsme s ní rozhovor, jehož volný přepis naleznete na konci práce v příloze. Mluvilo se hodně o Romech obecně, romství, romštině, jejím vlastním životě nebo o Romech v Plouznici.

4.3 Divadelní vystoupení

Divadlo proběhlo ve středu kolem páté hodiny na fotbalovém hřišti v Plouznici. Před divadlem se konalo krátké představení romských tanců děvčat z místního tanečního souboru Lače Čhaja. Divadelní hru uvedla sama autorka Irena Eliášová a představila obecně děj hry, který pojednává o skutečných problémech romské mládeže ve školách. V hledišti jsme mohli najít jak Romy, a to hlavně rodiče účinkujících, tak i neromské obyvatele z Plouznice a také studenty a pedagogy z Přírodní školy. Představení mělo něco málo přes 6 minut.

Hra pojednává o romské rodině, ve které děti hodlají skončit se studiem kvůli tomu, že se jim spolužáci posmívají. Rodiče a prarodiče je však přivedou na správnou cestu. „*Jsou to jen slova a*

z *těch se neumírá*“ a „*Škola je důležitá a je zapotřebí se vzdělat*“ jsou hlavními hesly divadelní hry. Divadlo hrály menší děti do jedenácti let, ovšem jednu z hlavních rolí zahrál i čtrnáctiletý chlapec.

Role a obsazení: tři synové (hráli Krýša, Kuba, Honzík), tři dcery (hrály Nela, Vikina, Sára), maminka (hrála Mari), tatínek (hrál Standa), dědeček (hrál Kryštof), babička (hrála Alenka).

Měli jsme obavy z toho, zda by měli hrát příběh o Romech i Gádžové a pokud nebude chtít hrát více dětí, tak jestli to nebude zvláštní, abychom my jako Gádžové říkali, jak nám ve škole nadávají do Cigánů apod. Nakonec však dětí přišlo dost a naše obavy opadly. Přesto to byl pro nás důležitý moment, kdy jsme si uvědomili, o jakém tématu hrajeme.

Základní aspekt divadla jsme viděli v možnosti, že se tamní děti mohou ukázat v tom nejlepším světle a rodiče tedy mohou být na své děti náležitě pyšní. Dále nám divadlo přineslo ještě dvě nové výzvy, kterým jsme zcela nečekaně museli vyjít vstříc.

Zprvu se přišlo na divadelní vystoupení podívat mnoho rodičů a dospělých, se kterými jsme jinak neměli příliš velkou možnost bližšího kontaktu, jelikož jsme pro ně byli stále hodně cizí. Ale když viděli, že se neostýcháme zpívat romské písničky nebo vzít jejich děti mezi sebe, otevřeli se nám a najednou si s námi sami začali povídat a zajímat se o to, kdo jsme, co tu děláme a říkat nám i něco o sobě.

Zadruhé, zprvu zcela neviditelným aspektem divadla, byla psychologická rovina vytvořená smíšeným romsko-gádžovským publikem ale i smíšeným hereckým obsazením a zásadností zcela otevřeně probíraného tématu. Divadlo může být určitou formou vyrovnání se se svými strastmi. Děti si spolu s námi na jevišti před Romy i Gádžy znovu ale tentokrát zcela otevřeně prožily dennodenně slychané nářky na jejich romský původ. Byl to velký počín, který sice nikdo nahlas nebyl schopný pojmenovat, ale který byl cítit například v otevřenosti dospělých.

4.4 Romipen v Ploužnici našima očima

Romština

Romština je jazyk pocházející z Indie, který se řadí do skupiny indoárijských jazyků například spolu hindštinou, což také vypovídá o původu Romů, kteří pravděpodobně pochází právě z Indie. Odtud však intenzivně migrovali již někdy od roku 1000 našeho letopočtu, a tak i jazyky ztratily kontakt mezi sebou. Byl to také jeden z důvodů, proč se o původu Romů dlouho spekulovalo a dodnes jsou na něj různé názory.

Když jsme probírali rozšíření romštiny v Ploužnici s pracovníci neziskové organizace Tosara, zdálo se, že romštinu v Ploužnici pravděpodobně neuslyšíme, jedině možná v nějakých písničkách. Předpokládali jsme, že většina dětí a možná ani dospělých romsky umět nebude a jen několik málo rodin bude doma mluvit romsky (tady je řeč hlavně o rodinách, které do Ploužnice přichází ze Slovenska, kde je romština zvláště na východním Slovensku více rozšířena než v České republice).

Na místě jsme však zjistili, že aktivně jsme asi z 30 dětí, které s námi byly častěji, slyšely mluvit alespoň 4 romsky a že je dost možné, že i mnoho dalších aktivně romsky umí. Říct to s jistotou však nemůžeme, jelikož vycházíme z předpokladů jako: dítě umí správně přeložit romskou písničku, jeho rodič(e) mluví romsky (buď jsme je my slyšeli nebo nám to děti řekly), což však může značit jen pasivní znalost romštiny. Ta je ale v Ploužnici velmi rozšířená, více než předpokládaly pracovnice Tosary.

Co nás také povzbudilo k dalšímu pozorování romštiny v Ploužnici, byla slova paní Ireny Eliášové, která řekla, že v Ploužnici mnoho lidí mluví krásnou romštinou, lepší než má ona sama.

V Ploužnici jsme se mimo krás romského jazyka setkali také s jedním nešvarem, který je kromě jiných aspektů romské historie spjat také s romštinou a působí Romům problémy ve škole i v životě.

V průběhu věků se převládající etnická skupina v Čechách snažila o destrukci romské kultury a úplnou asimilaci Romů. Omezování romské kultury a jazyka vedlo k tomu, že se romsky mluvilo většinou jen v domácnostech, a ne veřejně. V důsledku toho se romské děti začaly učit česky až ve školním věku (6-7 let) a proces osvojení češtiny se zcela neukončil. Tím vzniká romský etnolekt češtiny.

Tento etnolekt spočívá v částečné "mutaci" češtiny, nejedná se ani tak o pravopis, ale spíše o chybnou gramatiku a špatná významová spojení. Ve vzniku romského etnolektu češtiny hraje roli nespočet faktorů, kromě výše zmíněných také třeba migrace do Čech za práci, nebo omezený přístup k české literatuře. Etnolekt se také zřejmě předává z generace na generaci, protože Romové se snaží mluvit na děti česky, aby měly děti lepší předpoklady pro studium v běžných základních školách. Ale ani jeden z těchto faktorů nelze vztahovat na Romy zcela plošně.

V romském etnolektu češtiny v Ploužnici jsme si všimli několika jevů, jejichž pojmenování jsme našli v publikaci *Jazyk jako STIGMA?* od Zuzanny Bedřichové, která se zabývá touto tematikou. Setkali jsme se s užíváním adverbialního (přísllovečného) tvaru ve významu adjektivního (přídavných jmen), například „Justin je nejlépe v parkouru“. Poté s tzv. sémantickými kalky, které vznikají zaměněním slov s podobným významem, příkladem může být záměna slov pomočit x namočit. V Ploužnici jsme se mimo etnolektních jevů setkali s omezenou slovní zásobou anebo v jednom případě s vynecháváním slovesa „být“, což mohla být jen náhoda či omyl, který se může stát i z jiných důvodů než jevy spojené s romským etnolektem češtiny.

Sny a vize do budoucna, životní příběhy

Při rozhovorech s místními jsme se snažili zjistit, jaké jsou jejich představy o budoucím životě, jak se jim žije v Ploužnici a jaké jsou jejich životní osudy (hlavně při náhodných rozhovorech s rodiči). Při rozhovorech s několika děvčaty jsme se dozvěděly, čím by se chtěly stát:

Vikina (6 let) – doktorka

Nela (11 let) – baletka

Leona (13 let) – návrhářka, chtěla by žít v Americe

Bára (14 let) – letuška nebo politička, chtěla by bydlet v Praze

Hned po příjezdu do Ploužnice jsme se začali u dětí setkávat s tématem stěhování do Anglie a z Anglie. Proto jsme se tímto neplánovaným tématem postupně začali zabývat více.

Fenomén cestování do Anglie, který ovládl romskou společnost je znám už delší dobu, ale nečekali jsme, že se s ním v Ploužnici setkáme v takové míře. Tento trend se dotkl mnoha rodin z Ploužnice. Mimo jiné se z Anglie nedávno vrátil i rapper Luboš se svou rodinou. Zjistili jsme, že obliba cestování do Anglie mezi Romy přetrvává dodnes.

Více jsme se dozvěděli od tří maminek, které jsme potkali v Ploužnici. Od první, která žila v Anglii a Irsku celkem 10 let, jsme se dozvěděli, že hlavními rozdíly byly „lepší lidé“ a přístupnější škola. Dětem se lépe vzdělává a stejnou zkušenost se vzděláváním měla i maminka. V prostředí, ve kterém se pohybovali, se setkávali i s Indy a Pákistánci. Po návratu měly děti problémy s českým jazykem. Naopak s angličtinou žádné problémy neměly. Podotkla také, že se tam líbí hlavně mladým lidem, jelikož je tam více šancí na uplatnění se v životě.

Druhá maminka nám prozradila, že má v Anglii strýce a další příbuzné. Strýc jí prý pověděl, že by se za nic na světě nechtěl vrátit, že v Anglii „lidé nedělají rozdíly“. Někteří z jejich příbuzných žijí v Anglii už 20 let. Ovšem mnoho lidí tvrdí, že v Anglii je těžké se uchytit, jiní ale tvrdí opak. Setkali jsme se i s názorem, že ne všichni Romové, kteří odcestovali do Anglie, odchází kvůli diskriminaci.

Tanec a hudba

V Ploužnici jsme se setkali s romskou hudbou a romskými tradičními tanci.

Kromě náhodných setkání s lidmi, kteří si večer zpívali s kytarou nebo dětmi, které začaly předvádět, co umí a zpívaly romské písničky, jsem se také setkali s Lubošem WK (jeho umělecká přezdívka). Rapper romského původu, který nyní žije střídavě v Čechách v Ploužnici a v Anglii v Gloucester, kde se narodil. Je mu 16 let. Zabývá se rapem a nahrál už několik písniček, některé z nich mají i vlastní videoklip. Ve svých textech se zabývá hlavně romskou problematikou ze svého pohledu. Jeho skladby na webových stránkách youtube.com s nejvíce zhlédnutím jsou „Vzpomínky“, „Trochu jinak“, „Cikán“. Setkali jsem se s ním hned první den, kdy jsme byli v Ploužnici, protože následující den odlítal do Anglie. Zarapoval nám několik svých písniček včetně jeho nejoblíbenější písně Cikán, která hovoří o situaci Romů v dnešní společnosti jeho očima.

Druhý týden expedice v pondělí odpoledne jsme se šli podívat na kroužek tanečního souboru Lače Čhaja, což v překladu do češtiny znamená: „dobrá děvčata“. Přivítaly nás v dlouhých barevných sukních a začaly sestavou, se kterou vyhrály hlavní cenu v kategorii Romské tance v celostátní soutěži Modrý slon. Hudba začala hrát a ony se přichystaly na svá místa. Nás usadily na lavičky, které byly po okrajích místní klubovny, kde tento taneční soubor pravidelně nacvičuje. Tanec byl plný energie. Po několika sestavách romských tradičních tanců nám děvčata ukázala také několik sestav hip-hopu a zumbly. Snažily se něco naučit i nás, půjčily nám své sukně na romské tradiční tance a ukazovaly nám základní kroky a pohyby se sukní. Moc nám to nešlo, ale byl to jedinečný zážitek

Tradice, zvyky

O tradicích jsme si nejvíce povídali s Irenou Eliášovou. Její slova nám ale potvrdili i další dospělí, se kterými jsme se náhodou dali do řeči v průběhu naší práce, například při tvorbě prostoru pro parkour.

Irena Eliášová nám vyprávěla o jedné typicky romské tradici spojené s pohřbíváním, která se dodržuje dodnes. Když někdo zemře, tak se ještě před pohřbem vartuje. Vartování znamená, že rodina a známí chodí k pozůstalým, vždy něco přinesou a společně zavzpomínají na zemřelého. Nejdřív se všichni pomodlí, pak vzpomínají a pak dojde obvykle na vtipy. Dnes se však už prý nevypráví příběhy tak dobře při vartování, jak tomu bylo dříve. Irena Eliášová, dle jejích vlastních slov „jako jedna z mála“, to stále ještě trochu umí, ne však tak dobře jako třeba její děda. Proto jí vždy u pohřbu říkají „Irenko začni, mluv o Pánu Bohu“. To svědčí o mizení tradice „vyprávění“, která byla dříve mezi Romy hodně rozšířená. O tomto vytrácení víme už i z dřívějších expedičních prací a svědectví Ireny Eliášové ho také potvrzuje. Je však také důležité zmínit, že mizení tradic je obecným trendem ve společnosti a netýká se pouze romské komunity.

Po narození dítěte se oslavují křtiny. Romové dodnes dělají velké křtiny s hostinou pro celou rodinu. O tom se zmiňovali i další dospělí, se kterými jsme měli to štěstí prohodit pár slov v průběhu našich programů.

Irena Eliášová zmínila ještě jednu zajímavost, která je typická podle jejích slov pro všechny Romy: „Já nevím, co to je se hroutit, my všechno probereme a pak se nehrouíme, o problémech mluvíme, dá se všechno vyřešit. Romové netrpí tou moderní nemocí, co se jí říká deprese.“ Také říkala, že často se Romové z těžkých věcí, životních situací, nepříjemných zážitků vyzpívali, což známe i z různých knížek nebo i od jiných Romů než z Ploužnice.

5. Závěr

Během čtrnáctidenního školního projektu Expedice 2018 jsme poznali mnohé o životě ve vyloučené lokalitě, načerpali nové jedinečné zážitky od prvních nesmělých kontaktů s místními dětmi přes pozvání tanečního souboru Lače Čhaja a jejich ochotu půjčit nám romské tradiční sukně a učít nás základní kroky, až po otevřenou konverzaci s dospělými po divadelním představení a nabídku zazpívat si v romské kapele. Některé okamžiky, které byly pro nás klíčové se do takovéto práce těžko píšou, například pocit z chvíle přijetí od místních obyvatel, ať už to bylo loučení s dětmi nebo pohled na maminky, které sedí na pneumatikách, popijí kávu a pozorují své děti, jak si hrají na pískovišti a prolézají pneumatikami, které jsme tam my před pár dny dali. Při práci nás ovlivnilo mnoho věcí, které není dost dobře možné v této zprávě o naší práci pojmut. Jednou z nich byla například politická atmosféra, která (jak jsme až ke konci pobytu v Ploužnici pochopili) je zřejmě teď v období před komunálními volbami velmi spletitá. Další věc, která naši práci zásadně ovlivnila, byl vymezený čas, který nám Expedice nabízí. Nyní můžeme jen polemizovat co by bylo kdyby, ale pro takovýto typ sociální práce, do které jsme se pustili, je čas strávený v daném místě opravdu zásadní.

Projekt Expedice nám dal mnohé, kromě zkušeností i obohacující informace o jedné výrazné menšině, se které si majoritu vybavuje většinou jen stereotypy zažité po mnohé generace. My jsme měli možnost dozvědět se více, pokusit se pochopit, kde se vzala ta - dnes spíše žalostná - situace romské kultury a Romů v naší společnosti, čím si Romové prošli a procházejí, vstřícnost a rodinnou pospolitost, která mezi Romy stále je, jaké strasti jim může klást do cesty jen to, že jsou snědí a mají černé vlasy, jak takové situace řeší, jaké mají životní cesty, jak důležitá je pro ně romština a že mluvit romsky není žádná výhra, ale ani nemluvit může být pro Roma trapné. Tak co byste si vybrali Vy? Mám se stydět za to, že romsky mluvím nebo za to že romsky nerozumím, když jsem Rom?

6. Literatura a zdroje

BEDŘICHOVÁ, Z.: Jazyk jako stigma? Analýza chybovosti textů romských žáků 9. ročníků základních škol praktických. 1. vyd. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filosofická fakulta, 2013. 146 s. ISBN 978-80-7308-486-8.

ELIÁŠOVÁ, I.: Naše osada: Smutné, veselé i tajemné příběhy Romů, 1. vyd. Liberec, 2008, Krajská vědecká knihovna. ISBN 978-80-85874-44-0.

HÜBSCHMANNOVÁ, M.: Šaj pes dovakeras: Můžeme se domluvit. 4. vyd. Olomouc, 2002. ISBN 80-244-0496-6.

LACKOVÁ, E: Narodila jsem se pod šťastnou hvězdou. Překlad: Milena Hübschmannová. Triáda, 2002. ISBN 80-86138-47-X.

ŠEBKOVÁ, H., E. ŽLNAYOVÁ: Romaňi Čhib, učebnice slovenské romštiny. Nakladatelství Fortuna, 1999. ISBN 80-7168-684-0.

LIÁŠOVÁ, I., J. HEJKRLÍKOVÁ, I. KOKYOVÁ a E. DANIŠOVÁ: Slunce zapadá už ráno, sborník současné ženské romské prózy. Přeložil Karolína Ryvolová. Praha: Knihovny Václava Havla, 2014. Sešity (Knihovna Václava Havla). ISBN 978-80-87490-55-6.

Přílohy

Příloha 1: Příhody z naší práce

Válení pneumatik

Tento zážitek byl velmi zajímavý, udál se druhý den naší práce v terénu, kdy jsme potřebovali přiválet pneumatiky na hřiště, které jsme se spolu s dětmi rozhodli postavit v Ploužnici.

Pneumatiky byly asi 1 km od hřiště, ale sešlo se nás tam hodně (pomáhaly nám i místní děti), takže to nebylo tak strašné. Když jsme došli na skládku pneumatik, tak jsme vybírali vhodné pneumatiky (měly být co nejtvrdší), které jsme následně odválely na místo budoucího hřiště. Pneumatiky barvily jak uhel, a tak jsme se předháněly, kdo má černější ruce. Pneumatiky jako naschvál spadly v nejhorším místě a pak jsme je museli složitě zvedat.

Asi v půlce cesty mi jeden kluk vyprávěl příběh, jak jedna paní hodila své dvě malé dcerky do zříceného domu po vojácích a od té doby v domě straší a děti tam teď nesmějí sami chodit. Prý se tam sama od sebe pohnula plechovka!

Konečně jsme dováleli pneumatiky až na místo hřiště, ale další dny jsme zjistili, že z přiválených pneumatik potřebujeme jen asi polovinu.

Jakub (12 let)

Oběd na Hradčanech

Téměř každý den jsme měli oběd asi 300 metrů od srubu. V pondělí druhého týdne jsme se domluvili s archeology a biology na obědě, který byl ve 3 km vzdálených Hradčanech. Když už jsme byli nedaleko, uviděli jsme archeology a napadlo nás, že bychom se na ně mohli podívat skrze z Kryštofův dron. Když tam dron dolétl, tak si ho všiml Samuel, který na něj začal ukazovat nejdelším prstem pravé ruky. Vojta H. se tak rozezřel, že chtěl po dronu házet kameny, to mu ale Samuel rozmluvil, a tak po něm házel jen šišky. Poté jsme došli na oběd a dali si květák s bramborami.

Jakub (12 let)

Příloha 2: Scénář divadelní hry

My jsme tady doma

Napsala Irena Eliášová a upravili studenti Přírodní školy

Role: tři synové (Petr, Jakub, Honza), tři dcery (Nela, Viky, Sára), maminka, tatínek, dědeček, babička

Máma v kuchyni vaří, přichází dědeček s babičkou a sedají si na lavičku. Následně přichází otec.

Otec: Co vaříš, mámo?

Máma: Halušky...

Rodinnou pohodu náhle vyruší přicházející syn.

Petr: Já už do školy nikdy nepůjdu, a vy mi nebudete rozkazovat!

Táta: Co se ti stalo, Peťko?

Petr: Škola se mi hnusí, nadávají mi tam do Cikánů.

Babička: Ajajaj

Máma: Synáčku, kdo tě tak trápí?

Děda a babička jsou smutní, Petr brečí.

Táta: Neboj, synu, hned zítra zajdu do školy a udělám tam pořádek!

Honza: Já na tu školu kašlu, to vám říkám, končím!

Děda: Co se to děje?

Máma: Já ten oběd asi nedodělám, ještě aby přišly holky a je konec!

Nela: Maminko moje, to se nedá vydržet, my se porvaly se spolužáky! Oni se nám posmívali.

Viky: Ale já se nedala!

Sára: Zbila jsem je jako ten slavný herec Smith.

Táta: Co jste se všichni zbláznili? Co mi to vyvádíte? Zapoměli jste, že musíme být slušní, jinak nás z bytu vyhodí?

Nela: Co máme dělat, když nás posílají do Indie? My jsme se narodili tady!

Táta: Tak vy je taky někam pošlete, a je to, a ne abyste je mlátili! Takhle se na střední nedostanete!

Nela: Já stejně nechci studovat, půjdu ze školy do práce!

Sára: Já s tím taky praštím!

Máma: Děti moje, co se vám stalo?

Jakub: Mámo, táto, končím!

Máma: *Pláče.* Synáčku, z tebe nebude doktor práv? To chceš všechno zahodit? A Proč?

Jakub: Nadávali mi studenti, že studuju zadarmo, že mi na to dal stát a oni musí všechno platit. A profesor jim dal za pravdu.

Táta: Ale synu...

Děda: Tak už dost! To se nedá poslouchat! To není důvod, abyste nechodili do školy! Já vám povím, jaké to bylo, když my jsme byli dětmi. Naši rodiče nemohli do autobusu ani do vlaku, Cikán měl zákaz. Když gádžo zabil Cikána, nic se nedělo. Beztrestně mohl Roma každý zabít. Život cikána nebyl pro nikoho důležitý. A to vám řeknu, to byl důvod, proč nechodit do školy. Dneska je to jiné, dneska máme volnost. To, že vám ve škole nadávají, to jsou jenom slova a z těch se neumírá. Škola je důležitá a velmi je zapotřebí se vzdělat, aby nám přestali nadávat. A ty, Josef, se seber a jed' zpátky do Prahy, tady máš na cestu. Omluv se a budeš studovat dál. Třeba se toho doktora práv ještě dožiju.

Táta: Vy ostatní jděte taky zpátky do školy, nechci vás tu vidět a ty, Marie, dovař ten oběd, mám hlad.

Děti: Dědo, ukaž, co umíš!

Děda zahodí dýmku, udělá salto vzad. Děti se přidají a předvádí, co umí. Najednou se nechá slyšet babička.

Babička: Buďte všichni ticho, teď mluvím já. Zahrajte mi něco, když já jsem byla mladá.

Děti zazpívají romskou píseň.

Příloha 3: Volný přepis zápisků z rozhovoru s Irenou Eliášovou

Otázky kladou studenti - autoři této práce, odpovídá Irena Eliášová.

Rozhovor

Mluvila jste s dětmi romsky?

Doma jsem s dětmi romsky nemluvila, přesto že jsem chtěla, aby romsky uměli. Bála jsem se totiž, aby neměli ve škole problémy. Jsem však ráda, že se romštinu doučili, dnes ji umějí lépe než já. Když jsem já byla malá, mluvili jsme taky hutorátsky (východoslovenský dialekt). Spisovnou slovenštinou na východě Slovenska mluvil málokdo.

Jak umějí děti z Ploužnice mluvit Romsky?

Tady hodně lidí mluví romsky a krásně, děti to nevím. Mrzí mě však že se stále bojí mluvit romsky. Romština by neměla vymizet. Když poslouchám zdejší Romky, to je krása, moje romština není tak krásná, moje je hodně pomad'arštěná.

Řekla byste nám něco o vaší literární činnosti?

Už rok píšu do Libereckého deníku, dělám redaktorku časopisu Kereka. Píšu hodně o Romech. Pořád se mluví o rasismu, tak jsem si udělala takový test. Pracovala jsem společně s Čechy, a tak jsem jim v práci o přestávkách předčítala. A líbilo se jim to.

Píšu proto, aby lidi, co jsou v té knize, žili napořád, já je mám ráda.

Ve Vaší knize Naše osada popisujete kamarádství s gádžovským chlapcem Číkem. Setkala jste se s ním později v životě?

Čiko byl z bohaté sedlácké rodiny. Stal se lékařem. Setkala jsem se s ním náhodou, když mě ošetřoval během návštěvy na Slovensku. Čiko říkal, že je rád, že jsem si vzala za muže Roma. Myslím, že máme jinou mentalitu. Já jsem byla ráda, že i moje děti si vzaly Romy.

Jak Romové prožívají důležité okamžiky v životě, např.: narození dítěte, loučení se zemřelým nebo nějaké společné romské svátky či tradice?

U nás, když někdo zemře, než pohřbíme, tak vartujeme, chodí rodina a známi, po pohřbu je kar (smuteční hostina).

Když umírala moje sestřenice, do nemocnice přišli všichni. Doktor říkal, že to u majority nikdy neviděl. Já jsem viděla, jak naposled vydechla.

Když jsem byla malá, měli jsme ještě další tradice. Nad umírajícím se sešla široká rodina a zapálily se svíčky, které hořely až do rána. Pod zemřelého se dále dal lavor s vajíčky, aby tělo nezapáchalo, druhý lavor rovněž pod zemřelým byl naplněn čistou vodou a ručníkem, aby se mohla duše zemřelého umýt. Loučení se zemřelým má dvě fáze. Vartování, kdy se široká rodina setkává doma u pozůstalých a dlouho do noci se vypráví, a druhou fází je samotný pohřeb.

Dodnes se vartuje, ale neumíme už tolik vyprávět, z generace na generaci se toto umění vytrácelo. Já jako jedna z mála to ještě trochu umím, ne však tak dobře jako třeba můj děda. Proto mi vždy u pohřbu říkají „Irenko, začni, mluv o Pánu Bohu“. Nejdřív jsme se pomodlili, pak vzpomínali a pak došlo na vtipy.

Po narození dítěte se oslavují křtiny. Děláme velký křtiny, je veliká hostina, všichni se sejdou.

Svatby taky slavíme. Hlavní je požehnání od otce nevěsty. Dříve za nevěstou a za jejími rodiči chodil ženich i se svými rodiči. Dnes už se tradice vytrácejí.

Nesnáším, když muž drží ženu jako majetek. Myslím, že tohle se trochu lepší.

Jak to mají Romové s náboženstvím? Chodí třeba do kostela?

Romové jsou hodně věřící, modlí se a snaží se žít dobře. Maminka nás vedla k tomu, abychom nikomu v životě neublížili a dokázali prominout.

Dřív, ještě na Slovensku, jsme do kostela chodili, i když byla zima, to si vzpomínám, jak nám byla hrozná zima, ale jít jsme museli. Dneska už se tak často nechodí.

Jaké rady do života vám dávala maminka? Znáte nějaká přísloví?

Jako děti jsme se často vymlouval a vymýšleli jsme si. Maminka nám ale říkala, že nemusíme lhát, že máme říkat vždycky pravdu. Nám dětem maminka hodně četla z Bible.

Ta generace, která říkala romská přísloví už vymřela, ta už se neříkají.

Měla jste nějaké sny, nebo přání, když jste byla malá?

Já jsem chtěla studovat, ale bylo nás devět dětí a máma se moc nadřela a já jí pomáhala. Učila jsem se dobře a za svačinu pomáhala spolužákům s úkoly.

Co si myslíte o zákazu kočování?

Zákaz kočování, to je jako zákaz žití.

Ale všichni Romové nekočovali, že?

Kočovali jen někteří. Jsou různé skupiny Romů, Západňáři, Východňáři, Olaští Romové, Čeští Romové.

Před válkou si Romové kupovali česká příjmení.

A co snahy Marie Terezie o integraci Romů?

Marie Terezie to myslela dobře, ale Romové tomu nerozuměli. Pro ně to nebylo dobře.

Vyprávěla se u vás v osadě nějaká báje o původu Romů?

Cikáni říkají, že Romové jsou od Boha. Co se týče toho, odkud jsme přišli, říká se, že z Indie, podle jazyka. Na to jsou různé vědecké názory. A proč nemáme svoji zem, o tom se vypráví, že je to pro to, že když Marie s Josefem a malým Ježíškem utíkali, tak klepali taky u Romů a oni jim neotevřeli. Tak je Bůh poslal po celé zemi.

Z vašich knížek je vidět, že Romové to měli často opravdu těžké.

Já nevím, co to je se hroutit, my všechno probereme a pak se nehrouíme., o problémech mluvíme, dá se všechno vyřešit.

Dřív se těžký věci taky vyzpívaly.